

Zvonko Pažin

OSLOBOĐENJE U KRSNOJ I KATEKUMENSKOJ LITURGIJI
PREMA IZVORIMA

Liberation in Baptismal and Catechumenal Liturgy in Line with Sources

UDK: (27-423.4+27-558.3):27-528-274.2

Pregledni znanstveni rad

Review article

Primljeno: 11/2018.

53

Sažetak

Za stare Grke slobodan je onaj čovjek koji raspolaže samim sobom, neovisno o drugima. I danas bi se možda (o)lako reklo da je slobodan čovjek koji može činiti što god ga volja u današnjem permissivnom društvu. Što je ropstvo, a što je prava sloboda? U ovom članku želi se pokazati kako se, polazeći od svetopisamskog nauka, u tradiciji Crkve krštenje promatra kao oslobođenje. Biblija predstavlja grijeh kao robovanje čovjeka Sotoni. Čovjek se po krštenju oslobađa ropstva đavlu i grijehu te postaje sluga Isusa Krista, što mu donosi vječni život. Zato krsna liturgija već od konca 2. stoljeća naglašava da se kandidat za krštenje treba prvo odreći Sotone. Tako su u tradiciji Istoka i Zapada – i u spisima crkvenih otaca i u katekumenskoj i krsnoj liturgiji – prisutni egzorcizmi, to jest otkletvene molitve nad katekumenima. Prije nego što čovjek po krštenju postane sluga Kristov, nužno se treba odreći Sotone, jer, prema Isusovoj riječi, čovjek ne može služiti dvojici gospodara. I današnja liturgija na Istoku i Zapadu ima te iste elemente: čovjek s odriče robovanja zlu i grijehu da bi postao Kristov sluga, a to znači i, uistinu, slobodan. Jer služiti strastima i grijehu znači robovati.

Ključne riječi: sloboda, egzorcizmi, krsna liturgija, Ivan Zlatousti, Ćiril Jeruzalemski, Ambrozije.

UVOD

Što je ropstvo¹, a što je sloboda? Djeca će lako zaključiti da biti slobodan znači činiti što god te volja. To, očito, nije baš tako jednostavno. Evo primjera. U boljševičko-komunističkoj revoluciji 1917. govorilo se masama da ih novi poredak želi osloboditi od diktature Cara i krupne buržoazije. Na koncu se dogodilo da je Cara i krupnu buržoaziju naslijedila uska politička vrhuška, koja je krvlju milijuna ugušila i najmanji dašak slobode. Nova nazovi-sloboda bilo je još gore ropstvo nego u vremenu carske Rusije. Drugi je primjer „revolucija“ koja nam se danas događa. Došle su slobode: sloboda govora, sloboda izbora. Ono što baš nije protuzakonito, dopušteno je i poželjno, samo ako to u skladu s čovjekovim trenutačnim prohtjevima. Pri tome, naravno, mnogi ne zapažaju da na takav način, zapravo, upadamo u novo robovanje: mi bismo trebali biti tek potrošači, koji postoje samo zato da bismo mogli puniti džepove svjetskih oligarha. Jesu li slobodni oni koji robuju klađenju, kocki, alkoholu, drogama? Jesu li slobodni oni koji su zalučeni da je za sreću potrebno imati ovu ili onu igračku, pa zbog toga upadaju u dužničko ropstvo beskrupuloznih bankara? Jesu li stvarno sretni i slobodni oni koji sebi sve dopuštaju, pa im se raspadaju obitelji i vlastiti životi?² I onda, ako netko danas – kao Crkva – ustrajava na nekim vrijednostima i zakonima, odmah se čuju glasovi da ona zatire slobodu pojedinaca, kao u slučaju pobačaja, istospolnih brakova, eutanazije i slično.

Crkva, međutim, u skladu s Kristovim naukom, naviješta da je grijeh robovanje, a da je služenje Bogu – oslobađanje. To se upravo događa po krštenju. Pitanje ropstva (griehu) i slobode u Bogu promotrit ćemo, polazeći od biblijskih tekstova, u djelima nekih crkvenih otaca te u krsnoj liturgije nekoć i danas, na Istoku i na Zapadu.

¹ Članak je prerađeno i dopunjeno predavanje održano na međunarodnom znanstvenom skupu „Za slobodu nas Krist oslobodi!“ (usp. Gal 5, 1). Nova evangelizacija u svjetlu djelovanja svete braće Ćirila i Metoda o 1700. obljetnici Milanskog edikta i 1150. obljetnici dolaska sv. braće Ćirila i Metoda u Panoniju. U organizaciji Beogradske nadbiskupije, Srijemske biskupije i Katoličkoga bogoslovnog fakulteta u Đakovu, skup je održan u Srijemskoj Mitrovici i u Beogradu 18. – 20. travnja 2013.

² Prisjetimo se što je napasnik rekao prvim ljudima uvjeravajući ih da trebaju kušati plod sa stabla s kojega im je Bog rekao da ne jedu: „Bit ćete kao bogovi!“ Znamo što se nakon toga dogodilo: spoznali su da su goli i nesretni i da su proglrali Božje prijateljstvo.

1. SLOBODA U SVETOME PISMU

Za stare Grke slobodan čovjek raspolaže samim sobom, neovisno o drugima, dok rob ne pripada samome sebi i samim time nije slobodan. U Starom zavjetu ropstvo i sloboda vezani su uz odnos Boga i njegova naroda. Izabrani je narod imao snažno iskustvo egipatskog ropstva iz kojega ga je Bog izbavio. Kao spomen na taj događaj oni svake godine blaguju pashalnu večeru (seder) „naslonjeni na lakat“ (tj. ležeći), što je stav slobodnih ljudi...³ Budući da je sloboda Božji dar, narod treba ostati Bogu vjeran, da bi je sačuvao: „Danas preda te stavljam: život i sreću, smrt i nesreću. Ako poslušáš zapovijedi Jahve, Boga svoga, koje ti danas dajem – ako ih poslušáš ljubeći Jahvu, Boga svoga, hodeći njegovim putovima, vršeći njegove zapovijedi, njegove zakone i njegove uredbe, živjet ćeš i razmnožit će te Jahve, Bog tvoj, i blagoslovit će te u zemlji u koju ulaziš da je zaposjedneš. Ali ako se srce tvoje odvrati i ne poslušáš, nego zastraniš i budeš se klanjao drugim bogovima i njima iskazivao štovanje, ja vam danas izjavljujem da ćete zaista propasti; nećete dugo živjeti na zemlji u koju ćete, prešavši Jordan, ući da je zaposjednete.“ (Pnz 30, 15–18).

Pri tome se jasno kaže da čovjek može birati između zla i dobra: „Uzimam danas za svjedoke protiv vas nebo i zemlju da pred vas stavljam: život i smrt, blagoslov i prokletstvo. Život, dakle, biraj“ (Pnz 30, 19). I kad bi kasnije narod zapao u ropstvo ili progonstvo, znao je: to je bilo zato što su se Bogu iznevjerili⁴.

U Novom zavjetu ne govori se o ropstvu i slobodi u političkom smislu. Isus jasno govori: „Tko god čini grijeh, rob je grijeha. Ako vas Sin oslobodi, zbilja ćete biti slobodni“ (Iv 8, 34.36). U neponovljivoj Isusovoj prisposobi o izgubljenom sinu jasno se vidi da grijeh kao nazovi-sloboda vodi u strašno robovanje i pro-

³ Tako je to u Židova i danas: „Na sederu, koji je izraz oslobođenja iz egipatskog ropstva, treba sjediti kao slobodan čovjek, a to se čini, prema drevnim običajima, naslonjeno, što znači naslanjajući se na lijevu podlakticu.“ Vidi: K. DA-DON, Židovstvo. Život, teologija i filozofija, Profil, Zagreb, 2004., str. 177.

⁴ Usp. M.-E. BOISMARD, Rob, u: X. LÉON-DUFOUR (ur.), Rječnik biblijske teologije, KS, Zagreb, 1988., stupci 111–113. U Knjizi o sucima višestruko se ponavlja slična povijest: kad god bi Židovi ostavili svoga Boga, Bog ih je predavao u ruke njihovim neprijateljima; a kad bi se obratili, Bog bi im podizao pojedinog suca da ih izbavi (usp. Suci 3, 7–9.12–15; 4, 1ss; 6, 1ss; 101ss). Usp. također: Neh 9, 35; Dn 3, 26–45).

past⁵. Grijeh je pravo robovanje, čiji je svršetak – smrt: „Ne znate li: ako se komu predate za robove, na poslušnost, robovi ste onoga koga slušate: bilo grijeha – na smrt, bilo poslušnosti – na pravednost. Bijaste robovi grijeha, ali ste, hvala Bogu, od srca poslušali ono pravilo nauka kojemu ste povjereni; da, oslobođeni grijeha, postadoste sluge pravednosti. Po ljudsku govorim zbog vaše ljudske slabosti: kao što nekoć predadoste udove svoje za robove nečistoći i bezakonju – do bezakonja, tako sada predajte udove svoje za robove pravednosti – do posvećenja. Uistinu, kad bijaste robovi grijeha, ‘slobodni’ bijaste od pravednosti. Pa kakav ste plod onda imali? Onoga se sada stidite jer svršetak je tomu – smrt. Sada pak pošto ste oslobođeni grijeha i postali sluge Božje, imate plod svoj za posvećenje, a svršetak – život vječni. Jer plaća je grijeha smrt, a dar Božji jest život vječni u Kristu Isusu, Gospodinu našem“ (Rim 6, 16–23).

Pavao govori i o robovanju (Mojsijevu) Zakonu (Rim 7, 3ss; 8, 2; Gal 2, 4; 4, 21–31; 5, 1.13). Naime, čovjek koji se pouzdaje samo u vršenje Mojsijeva zakona, ostaje zarobljen, jer taj zakon čovjek nikad u potpunosti ne može izvršiti: „A kada dođe punina vremena, odasla Bog Sina svoga: od žene bi rođen, Zakonu podložen da podložnike Zakona otkupi te primimo posinstvo. A budući da ste sinovi, odasla Bog u srca vaša Duha Sina svoga koji kliče: ‘Abba! Oče!’ Tako više nisi rob nego sin; ako pak sin, onda i baštinik po Bogu“ (Gal 4, 4–7).

Konačni plod grijeha kao ropstva jest – smrt (Rim 6, 21ss; 8, 21). Zato nas Krist otkupljuje (kao što se rob otkupljuje), oslobađa i opravdava, te nas i čini dionicima svoje božanske naravi.⁶ U toj slobodi valja ustrajavati. Zato Isus veli: „Ako ostanete u mojoj riječi, uistinu, moji ste učenici; upoznat ćete istinu i istina će vas osloboditi“ (Iv 8, 31–32)⁷.

Čovjek se oslobađa ropstva grijeha i smrti po Kristovoj smrti i uskrsnuću, što se u njemu ostvaruje po krštenju. Time se čovjek oslobađa ropstva grijehu i đavlu, a počinje živjeti u skladu sa svojom iskonskom naravi. „Ili zar ne znate: koji smo god kršteni u Krista Isusa, u smrt smo njegovu kršteni. Krštenjem smo dakle

⁵ Usp. L. ROY, *Oslobođenje/Sloboda*, u: X. LÉON-DUFOUR (ur.), *Nav. dj.*, stupci 790–796.

⁶ Usp. J. BLUNCK, *Libertà*, u: L. COENEN – E. BEYREUTHER – H. BIETENHARD, *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo testamento*, Edizioni Dehoniane, Bologna, 1976., str. 918–924.

⁷ Usp. H. SCHLIER, *eleutheros*, u: G. KITTEL – G. FRIEDRICH (prir), *Grande lessico del Nuovo testamento*, Paideia, Brescia, 1967., stupci 423–468.

zajedno s njime ukopani u smrt, da kao što Krist slavom Očevom bi uskrišen od mrtvih, i mi tako hodimo u novosti života. Ako smo doista s njime srasli po sličnosti smrti njegovoj, očito ćemo srasti i po sličnosti njegovu uskrsnuću. Ovo znamo: naš je stari čovjek zajedno s njim raspet da onemoća ovo grešno tijelo te više ne robujemo grijehu. Ta tko umre, opravdan je od grijeha. Pa ako umrijesmo s Kristom, vjerujemo da ćemo i živjeti zajedno s njime. Znamo doista: Krist uskrišen od mrtvih, više ne umire, smrt njime više ne gospoduje. Što umrije, umrije grijehu jednom zauvijek, a što živi, živi Bogu. Tako i vi: smatrajte sebe mrtvima grijehu, a živima Bogu u Kristu Isusu!“ (Rim 6, 3–11).

I sada dolazimo do jednostavnog, a ipak važnoga svetopisamskog nauka koji će imati snažnog odjeka u kasnijoj krsnoj liturgiji. Dok je bio podložan grijehu i smrti, čovjek je bio rob Sotone. Grijeh se poistovjećuje s đavlom, koji „griješi od početka“ (1 Iv 3, 8). Isus je zato i došao „da razori djela đavolska“ (1 Iv 3, 8). U tome smislu Isus jasno progovara da se čovjek treba odreći robovanju Sotoni te izabrati služenje Bogu: „Nitko ne može služiti dvojici gospodara. Ili će jednoga mrziti, a drugoga ljubiti; ili će uz jednoga prijanjati, a drugoga prezirati. Ne možete služiti Bogu i bogatstvu“ (Mt 6, 24; Lk 16, 13).

Zato Pavao (i drugi apostoli) s ponosom govori da je on sluga (doulos) Isusa Krista (Rim 1, 1; Gal 1, 10; Fil 1, 1; Jak 1, 1; 2 Pt 1, 1; Jd 1, 1; Otk 19, 5). Prema tome, prije krštenja čovjek je rob Sotone, dok po krštenju postaje sluga Kristov, njegova svojina (Gal 3, 27.29). Nema treće mogućnosti. Upravo to naglašava krsna liturgija od samih početaka.

2. KRŠTENJE KAO OSLOBOĐENJE U SPISIMA CRKVENIH OTACA

U otačkim je spisima snažno prisutno evanđeosko pravilo kako čovjek ne može služiti dvojici gospodara, odnosno kako je nemoguće da čovjek bude neutralan. Onaj tko nije kršten, nije pod Kristovom vlašću, pa je, prema tome, nužno pod vlašću Sotone.

U prva četiri stoljeća kršćani su živjeli o okruženju koje nipošto nije bilo sklono evanđelju. U počecima su to bila progonstva, a kasnije sekularni, mentalitet (to je onaj „svijet“ o kojem govori Ivanovo evanđelje). Rimsko je Carstvo, doista, bilo Babilon, konglomerat naroda, običaja, mentaliteta, vjerovanja, filozofija. Bilo je puno nepravdi prema siromasima, a hedonizam bogatoga sloja bio je velik. Često nisu sebi postavljali nikakvih moralnih ograni-

čenja. Upravo zbog toga prvi su se kršćani htjeli jasno opredijeliti. Tko živi u skladu s takvim svijetom, tko čini grijeh, rob je grijeha, sljedbenik i sluga Sotone. Prema tome, da bi čovjek počeo služiti Kristu, još prije krštenja treba se javno odreći Sotone, svih njegovih djela i svega njegova sjaja. Znali su da se čovjeku nije lako othrvati zamamnostima ovoga svijeta i grijeha. Zato su prije krštenja i molili otkletvene molitve, da bi čovjeka prvo oslobodili od utjecaja Sotone i tako pripravili mjesto Kristu, te da bi, nakon krštenja, kršćanin bio slobodan od Sotonina utjecaja, jer je on upravo po Kristu i bio pobijeđen. Prema tome predkrsna i krsna liturgija imale su upravo tu svrhu: osloboditi čovjeka ropstva grijeha i podariti mu pravu slobodu u Kristu. Jer, služiti Kristu – znači kraljevati. Evo svjedočanstava privih kršćanskih spisa.

Salomonove ode, judeokršćanski spis iz prve polovice 2. st. govori kako je kršćanin po krštenju svukao ludost prijašnjeg života, a Gospodin ga je zaodjenuo svojim svjetlom i svojom besmrtnošću te ga zaposjeo kao svoje vlasništvo⁸.

Tertulijan govori da se oni koji namjeravaju pristupiti krštenju trebaju moliti čestim molitvama, postovima, klanjanjima i bdjenjima, očito zbog toga da se otrgnu od utjecaja Sotone⁹.

Poslanica Ivana Đakona Senariju (god. 429.) također govori o tome kako se krštenik odriče Sotone, a po krštenju stavlja u službu Krista: prije nego što se netko pripusti milosti krsne kupelji, treba se osloboditi đavolskih okova. Otklinjanje se vrši duhanjem u lice. Tako će đavao pobjeći, a Bogu će se pripraviti ulazak, oslobodit će se vlasti tmina, a ući će u kraljevstvo Božje ljubavi. Tako će onaj koji je bio Sotonina posuda, postati Spasiteljevo boravište. Sam se pripravnik odriče Sotone i svega sjaja njegova, a ispovijeda apostolsku vjeru.¹⁰

Zlatno doba katekumenata jest 4. stoljeće. Navest ćemo tri velikana iz tih vremena koji izlažu kršćanski nauk kandidatima za krštenje i novokrštenicima, kao i svjedočanstvo nekih kršćanskih mučenika koji govore upravo o tome da je krštenje oslobođenje od robovanja grijehu i đavlu, što se onda očituje i u katekumenskim i krsnim obredima gdje se kandidati odriču Sotone.

⁸ Ode, 11, 10–11; 15, 8. Usp. <http://www.intratext.com/IXT/ITA0408/> (pristupljeno 23. 1. 2019.).

⁹ TERTULIJAN, Spis o krstu, 20, 1, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1981., str. 85.

¹⁰ IOANNIS DIACONUS, Epistola ad Senarium, PL 59, 399–408, ovdje: 401–402.

a) *Ivan Zlatousti*

Ovaj veliki biskup u svojim Krsnim poukama navodi obrede katekumenata, pri čemu opisuje obrede odreknuća od Sotone i ispovijedanje vjere u Boga. On objašnjava zašto katekumen pristupa gol i bos obredima krštenja: Krist je u ratu pobijedio Sotonu i preuzeo zarobljenike (nekrštene koji su mu služili). Budući da su inače ratni zarobljenici bili bos i odriješenih haljina, upravo se takvi predstavljaju katekumeni. Kandidate za krštenje (koji stoje odriješenih haljina i bos) Krist kao pobjednik otima od Sotone da bi ih učinio svojim slugama i tako im podario pravi život i slobodu. Ivan tu sliku zorno opisuje:

„6. Želio bih istaknuti razlog zašto vas odavle gole i bose šaljemo egzorcističkim poklicima. I tu se opet nalazi isti razlog. To je zato što je Kralj dobivši rat preuzeo zarobljenike.¹¹ Ono je upravo vanjski zarobljenički oblik. Poslušaj što Bog kaže Židovima: Izraelovi će sinovi goli i bos ići u zarobljeništvo 'kao što je moj sluga išao gol i bos' (Iz 20, 3). Želeći, dakle, da se sjećaš ranijeg đavlova samovlašća, Bog te izvanjskim izgledom podsjeća na staro nečasno podrijetlo. Radi toga ne stojte samo goli i bos, već i ruke držite okomito da nakon toga ispovjedite posvemašnju Božju vlast prema kojoj sada kročite. Svi ste vi ratno roblje i plijen [...] Ipak se ne rastuži kada čuješ riječ zarobljeništvo jer nema ničega blaženijeg od toga zarobljeništva. Ljudsko zarobljavanje odvodi iz slobode u ropstvo, a ovo iz zarobljeništva vraća na slobodu. Ljudsko zarobljeništvo lišava domovine i odvodi u tuđu zemlju. Ovo pak zarobljavanje izvodi iz tuđine i dovodi u domovinu. To je višnji Jeruzalem. Ljudsko zarobljeništvo ostavlja bez majke. Ovo te dovodi majci koja nam je svima zajednička. Ljudsko zarobljeništvo odvodi od rođaka i sugrađana, dok ovo privodi višnjim građanima. Apostol kaže: 'Sugrađani ste svetih' (Ef 2, 19). To je, eto, smisao vanjskog izgleda.“

„7. Radi čega su oni egzorcistički poklici koji su strašni i jezi-vi te podsjećaju na zajedničkog Gospodara, kažnjavanje, patnju, pakao? Oni su zbog đavolske bestidnosti. Katekumen je ovca bez biljega. Pusto je svratište, sklonište bez vrata, skroz svima dostupno. On je tabor za razbojнике, pribježište divljih zvijeri, obitavalište zlih duhova. Ali, kako je Kralj iz vlastitoga čovjekoljublja odlučio to samotno svratište, prostor bez vrata i sklonište

¹¹ Usp. Ef 4, 8 i Ps 67, 19.

za razbojнике učiniti kraljevskom palačom, poslao je nas učitelje i one egzorciste da pripremimo svratište.“¹²

Pripremiti svratište znači moliti egzorcizme nad katekumenima, da se stan njihove duše očisti i od zadnje Sotonine prljavštine. Nadalje, govoreći od odreknuću od đavla, Ivan Zlatousti navodi konkretno čega se krštenik treba odreći: prizorišta (gladijatorske igre!), konjske utrke, pretjeranoga ženskoga nakita, svakoga grijeh te, konačno, različite praznovjerne navade¹³.

b) *Ćiril Jeruzalemski*

Ovaj najpoznatiji pisac krsnih kateheza posve određeno govori na koji se način čovjek treba odreći Sotone i Bogu služiti. Prigodom odricanja izabranik se okreće prema zapadu, koji označava Sotonino kraljevstvo (koje ima propasti), dok istok, predstavlja Krista uskrsloga.

„4. Prihvaćaš, dakle, da ispruženom rukom kao nazočnomu kažeš: ‘Odričem te se, Satana.’ Želim – jer je nužno – reći zbog čega ste, to izgovarajući, stajali prema zapadu. Budući da je zapad mjesto vidljive tmine, Satana u tami posjeduje moć ako je tama. Radi toga ste se, slikovito gledajući na zapad, odrekli onoga mračnoga i tamnoga prvaka. Što je, dakle, svaki od vas rekao stojeći? Odričem te se, Satana, tebe teškog i najsurovijeg tiranina. Ne bojim se, velim, tvoje moći. Nju je, naime, slomio Krist. Imao je dio na krvi i tijelu da posredstvom tih patnja smrću obeskrijepi smrt te ne budemo zauvijek podvrgnuti ropstvu.“

„5. Naučio si da potom u drugom izričaju kažeš: ‘I svih tvojih djela.’ Satanina djela, to je svaki grijeh. Nužno je i njega se odreći kao što onaj tko odbjegne od tiranina posve odbaci njegova oružja. Svaki se, dakle, grijeh po vrsti ubraja u đavlova djela. Osim toga, znaj ovo: sve što govoriš, posebice te ure koja je puna jeze slovima se upisuje u Božje nevidljive knjige. Ako se prema tome, zatečeš da nešto učiniš protivno tomu, bit ćeš suđen kao prijestupnik. Odričeš se, dakle, Sotoninih djela: svih čina i misli što su protiv riječi.“

„6. Nakon toga kažeš: ‘I svega tvoga sjaja.’ Đavlov je sjaj: pomama za prizorima. To su pohotljivi glumački prikazi koji se izvode iz objesti i sve nepristojnosti. To su također mahniti plesovi razmuževljenih muškaraca. Jednako je tako s ludošću onih

¹² IVAN ZLATOUSTI (preveo, napisao uvod i bilješke M. Mandac), *Krsne pouke*, III, 6–7, Služba Božja, Makarska, 2000., str. 156–157.

¹³ IVAN ZLATOUSTI, *Nav. dj.*, str. 130–131.

koji sami sebe u lovovima izlažu zvijerima da polaskaju nesretno-mu trbuhu. Da bi se pobrinuli za hranu utrobe, oni sami, zapravo, postaju hrana divljih životinja. Da pravedno kažem: dotični se, po obroncima, bore o vlastiti život za svoga boga koji je trbuh. Izbjegni i konjske trke. Prizor je divlji, a dušu upropašćuje. Sve pak navedeno, đavlov je sjaj.“

„8. Potom ovo rekneš: 'I tvoga služenja.' Ovo je služenje đavlu: molitva po kumirskim hramovima, čini u čast kumira bez duše, paljenje svijeća, kađenje kod izvora i rijeka. Neki, zavedeni snovima i zlodusima, to vrše. Čak misle da postižu iscjeljenje od tjelesnih muka. Ti, dakle, u to ne upadaj! Služenje je đavlu: motrenje ptica, gatanje, predznaci, hamajlije, zapisivanja na ploče, čarolije, neka druga lukavstva i sve ostalo što je tomu slično. To, dakle, izbjegni!“¹⁴

Pisac nakon toga razlaže koje dostojanstvo zadobiva čovjek po krštenju i pomazanju (nakon što se prethodno odrekao Sotone):

„1. Budući da ste bili kršteni za Krista i jer ste Krista obukli, postali ste suobličeni Sinu Božjemu. Zato nas je Bog unaprijed predodredio za posinstvo, učinio nas je suobličene Kristovu slavnemu tijelu. Postavši, dakle, sudionici na Kristu, s pravom se zovete pomazanici.“

„4. Najprije ste bili pomazani po čelu da se oslobodite srama koji je posvuda nosio prvi prijestupni čovjek, te da razotkrivenim licem zrcalite Gospodinovu slavu. Potom ste pomazani po ušima o kojima Izaija reče: 'Gospodin mi je također dao uši da čujem' (Iz 50, 4). I Gospodin kaza u evanđeljima: 'Tko ima uši da čuje, neka čuje' (Mt 11, 15). Zatim ste pomazani po nosnicama da biste, primivši božansko miomirisno ulje, kazali: 'Među spašenima smo Kristov miomiris Bogu' (2 Kor 2, 15). Nakon toga ste pomazani po grudima da biste, 'navukavši oklop opravdanosti, stajali pred đavlovim zasjedama'“ (Ef 6, 14.11).¹⁵

c) *Ambrozije*

Ovaj zapadni velikan, učitelj i krstitelj svetoga Augustina, na sličan način piše o odreknuću od Sotone, što čine kandidati neposredno prije krštenja:

¹⁴ ĆIRIL JERUZALEMSKI, (preveo, napisao uvod i bilješke M. Mandac), *Mistagoške kateheze I,4-8*, Služba Božja, Makarska, 2005., str. 195–198.

¹⁵ ĆIRIL JERUZALEMSKI, *Nav. dj.*, III, 1. 4, str. 204–206.

„5. Kada te pitao: ‘Odričeš li se đavla i njegovih djela?’ Što si odgovorio? ‘Odričem!’ ‘Odričeš li se svijeta i njegovih požuda?’ Što si uzvratio? ‘Odričem!’ Sjećaj se svoje riječi i neka ti se nika-da ne uništi posljedica tvoga jamstva.“

„8. Odrekao si se, dakle, svijeta; odrekao si se vijeka. Budi pozoran! Tko novac duguje, stalno motri svoju zadužnicu. Ti pak Kristu duguješ vjeru. Čuvaj vjeru! Ona je mnogo dragocjenija od novca. Vjera je, naime, vječna baština, a novac vremenita.“¹⁶

Ambrozijevo je krštenje predstavljeno kao novo rođenje. Krštenik je tek u slici, u otajstvu s Kristom umro, ali je stvarno s njime uskrsnuo, odnosno nanovo se rodio:

„2. Što je novoporod? Imaš u Djelima apostolskim da se onaj stih koje je rečen u Drugome psalmu: ‘Ti si moj sin, danas te rodih’ (Ps 2, 7) po svojoj prilici odnosi na uskrsnuće. Naime, sveti apostol Petar u Djelima apostolskim tumači da je onda kada Sin uskrsnu od mrtvih, odjeknula Očeva riječ: ‘Ti si moj sin, danas te rodih’ (Dj 13, 33). Zato se i naziva ‘prvorodenac do mrtvih’ (Kol 1, 18). Što je, prema tome, uskrsnuće ako ne to da iz smrti uskrsavamo na život? Isto se, dakle, zbiva i u krštenju. Budući da je ono slika smrti, nema sumnje da nastaje slika uskrsnuća dok zaranjaš i izranjaš. Stoga – po apostolovu tumačenju (Rim 6, 3–11) – kao što je Isusovo uskrsnuće bilo novo rođenje, tako je i ovo uskrsavanje iz zdenca novoporod.“¹⁷

Kao što smo vidjeli u ovim spisima, katekumeni se pripravlja u krštenje molitvama, bdjenjima, postovima i odreknućem od dosadašnjega grešnog načina života, a Crkva ih poučava i nad njima moli. Sve to ima svrhu da se katekumen oslobodi robovanja grijehu i Sotoni, a da pripravi mjesto Kristu spasitelju, da bi kao njegov sluga (a ne više Sotonin rob) primio milost i tako se vratio svomu prvotnom dostojanstvu Božjih prijatelja, ali da bi zadobio i više od toga: Božje posinstvo. U tome i jest Kristovo spašenje: kako veli molitva Crkve: Bog nas je divno stvorio kao svoje prijatelje, a nakon odmetnuća po grijehu Bog nas je po Kristu još divnije obnovio – da budemo dionicima Božanske naravi.¹⁸

¹⁶ AMBROZIJE (preveo, napisao uvod i bilješke M. Mandac), *Otajstva i tajne. spis o otajstvima (De sacramentis)*, II, 5. 8, Služba Božja, Makarska, 1986., str. 152–153.

¹⁷ AMBROZIJE, *Nav. dj.*, III, 1, str. 167.

¹⁸ Deus, qui humanae substantiae dignitatem et mirabiliter condidisti, et mirabilis reformasti (Zborna molitva mise dana na Božić); Deus, qui mirabiliter creasti hominem et mirabilis redemisti (druga zborna molitva nakon prvoga

d) *Svjedočanstvo nekih kršćanskih mučenika*

Kada Pavao opominje Korinćane da trebaju bježati od idolopoklonstva i posvema se podložiti Kristu, jasno veli: „Pogani vražima žrtvuju, ne Bogu“ (1 Kor 10, 20). Time se opet ističe ona isključivost: ako čovjek ne služi Kristu, nužno služi Sotoni, ako čovjek ne slavi Kristovo bogoslužje, nego neko drugo, time nužno iskazuje čast đavlu. Toga su se načela držali velikani Crkve, pa su zbog toga i život polagali. Evo četiriju svjedočanstava panonskih mučenika s početka 4. stoljeća:

Kvirin, biskup iz Siscije (Sisak) po cijenu života ispovijeda: „Želim ostati vjeran Bogu svome, a ne tvojim vladarima. Niti naim vjerujem u bogove kojih nema niti ću paliti tamjan na đavolskim oltarima, jer poznajem oltar Boga svoga kojemu sam tamo palio miomirisnu žrtvu.“¹⁹ Za Kvirina je jasno: ne služiti Kristu, znači služiti đavlu (jer drugi bogovi ne postoje).

Polion, lektor (čitač) iz Cibala (Vinkovaca) slično izjavljuje: „Neću [žrtvovati rimskim bogovima], jer je pisano: ‘Tko žrtvuje đavlama, a ne Bogu, propast će.’“²⁰

Irenej, sirmijski biskup daje isto svjedočanstvo vlastitim životom: „Meni je naloženo da radije podnesem muke nego da se odrečem Boga i žrtvujem zlodusima.“²¹

U davnom Singidunumu – današnjem Beogradu, đakon Hermilo ovako svjedoči pred carem Licinijem: „Rekoh ti da služim Bogu nevidljivomu, a ne onim bogovima koji se mogu vidjeti, dok oni sami ne mogu razabrati što je to đakon. I ti, isto tako, obmanjuješ sam sebe, jer ih štuješ kao bogove, iako su oni kame-nje ili drvo posvema neživo, gluha djela ljudskih ruku. Tko je razborit, treba im se smijati, a ne klanjati.“²²

starozavjetnog čitanja Vazmenog bdjenja). Vidi: *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti eocumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. cura recognitum*, Editio tertia, Typis Vaticanis, 2002., str. 160; 357.

¹⁹ Vlastiti božanski časoslov Đakovačke i srijemske biskupije. Dodatak Časoslovu Rimskog obreda. Biskupski ordinarijat Đakovo, 1995., str. 30.

²⁰ Vlastiti Božanski časoslov..., str. 26.

²¹ Hrvatski prijevod preuzet iz: A. BENVIN, Muka sv. Ireneja Srijemskoga, u: *Diaco-vensia*, Đakovo, 1 (1994.), II., str. 84–86 (autor donosi i latinski tekst).

²² Naš prijevod prema: J. BOLLAND (ed. Henschen & Godefried), *Acta sanctorum*, Antwerpen, 1643. – 1734. (fototipsko izdanje Bruxelles, 1965. – 1970.), Jan. I., 769–771. Vidi također: Z. PAŽIN – K. VIŠATICKI, Vlastiti misal Đakovačke i Srijemske biskupije, Đakovo 2013., str. 65.

3. KRŠTENJE KAO OSLOBOĐENJE U PRADAVNIM LITURGIJSKIM IZVORIMA

a) *Hipolitova apostolska predaja*

Prvi iscrpan prikaz pretkrsne (katekumenske) i krsne liturgije nalazimo u Apostolskoj predaji Hipolita Rimskoga, spisu nastalom početkom 3. st. Pri tome valja imati na umu da pisac, po vlastitom uvjerenju, donosi pradavnu predaju, dakle, stariju od svoga vremena.²³ Nadalje, u to su vrijeme zasigurno bile male razlike između Istoka i Zapada, pa ovo možemo smatrati opisom krštenja u Crkvi koncem 2. st. Opisuje se kako kandidati dolaze do učitelja, koji ih odmah upućuju u ono temeljno što moraju biti ili učiniti: ako su oženjeni, trebaju biti u zakonitom braku, robovi mogu dolaziti uz dopuštenje i preporuku gospodara; nitko ne može pristupiti ako se bavi nekim nečasnim zanimanjem. U svemu tome za njih jamci svjedoče. Nadalje, budući da još nisu bili kršteni, kandidati su nužno bili robovi Sotone. Njega su se trebali odreći i u tome im je pomagala molitva Crkve i to za vrijeme čitavoga katekumenata (do tri godine!). Upravo zbog toga učitelji nakon svake pouke mole za njih i polažu na njih ruke,²⁴ a kada budu izabrani kao kandidati za krštenje, na njih se svakodnevno polažu ruke. To se činilo zbog toga, jer se vjerovalo da je Sotona u posljednjim danima prije krštenja osobito aktivan, ne bi li pripravnika za krštenje ipak zadržao za sebe. Dan prije krštenja biskup nad kandidatima ima obred otklinjanja:

„20. Oni koji se trebaju krstiti neka poste u petak i neka se u subotu nađu na istome mjestu, kako biskup odredi. (Biskup) polaže na njih ruke i naređuje svakomu stranom duhu da se udalji od njih i da se nikada više ne vrati. Nakon otklinjanja neka im dahne u lice, neka im znaменуje čelo, uši i nosnice i neka im dâ da ustanu. Oni će bdjeti cijele noći slušajući čitanja i pouke.“

²³ Usp. IPPOLITO DI ROMA, *La tradizione apostolica*, 19, (uvod i prijevod R. TATEO) Ed. Paoline, Roma, 1979. O katekumenskoj i krsnoj liturgiji Hipolit govori u brojevima 15 – 21, u ovom izdanju str. 74–85. Inače, Hipolit je bio uvjereni protivnik pape Kaliksta, koji je, po njegovu mišljenju, uveo novotarije. Upravo zato on želi pokazati koja je „prava“ apostolska predaja. Hipolit je tako bio antipapa protiv ne samo pape Kaliksta, nego i protiv njegovih nasljednika Urbana i Poncijana, s kojim se na koncu života izmirio i tako prekinuo raskol.

²⁴ Slično veli i Tertulijan: oni koji namjeravaju pristupiti krštenju trebaju se moliti čestim molitvama, postovima, klanjanjima i bdjenjima: TERTULIJAN, *Spis o krstu*, 20, 1, *Kršćanska sadašnjost*, Zagreb, 1981., str. 85.

Na dan krštenja biskup govori otkletvene molitve nad otkletvenim uljem, a onda svećenik kaže krštenicima da se odreknu Sotone:²⁵

„21. Biskup uzme drugo ulje i nad njim izgovori otkletvene molitve. To je ulje otklinjanja (egzorcizma). Jedan đakon uzme otkletveno ulje i stavi ga svećeniku s lijeve strane, drugi đakon uzme ulje zahvale i stavi ga na desnu stranu. Svećenik uzme na stranu jednog po jednog kandidata za krštenje i zapovijedi im da se odreknu (Sotone) govoreći: ‘Odričem se tebe, Sotono, svega sjaja tvojega i svih djela tvojih.’ Nakon što se odrekao, svećenik ga maže otkletvenim uljem govoreći mu: ‘Neka se udalji od tebi svaki zao duh.’“

65

b) *Gelazijev sakramentar*

Ova rimska liturgijska knjiga (6. – 7. st.)²⁶ u sklopu obreda s katekumenima (pripravnici na krštenje) donosi molitve u kojima je snažno prisutan otkletveni značaj.²⁷

Otkletvena molitva nad solju. „Zaklinjem te, stvore soli, imenom Boga Oca Svemogućega i ljubavlju Gospodina našega Isusa Krista i krepošću Duha Svetoga. Zaklinjem te Bogom živim, Bogom pravim, Bogom Svetim, Bogom koji te je stvorio na obranu ljudskomu rodu i zapovjedio svojim slugama da te posvećuju za puk što dolazi k vjerovanju da u ime Svetoga Trojstva postaneš spasonosnom tajnom za izgonjenje neprijatelja. Zato te molimo, Gospodine, Bože naš, posveti ovaj stvor soli posvetom i blagoslovi blagoslovom, da svima koji je uzmu bude savršeni lijek koji će ostati u njima, u ime istoga Gospodina našega Isusa Krista koji će doći suditi žive i mrtve ognjem.“²⁸

Blagoslov soli. „Svemogući vjekovječni Bože, Oče Gospodina našega Isusa Krista, dostoj se pogledati na ove svoje službenike

²⁵ Zanimljiva je odredba da krštenici ulaze u vodu goli bez ikakva uresa, a žene čak trebaju rasplesti kosu: ništa iz prijašnjeg života krštenik nema na sebi, tako da nema mogućnosti da se Sotona „uvuče“ u neki od tih predmeta (odjeća, nakit, ukosnice i slično).

²⁶ L. C. MOHLBERG (prir.), *Liber sacramentorum Romanae Ecclesiae ordinis anni circuli* (Sacramentarium Gelasianum), Casa editrice Herder – Roma, 1981. (= GeV).

²⁷ Donosimo prijevod ovih molitava prema: Rimski obrednik izdan po naredbi pape Pavla V. i pregledan brižljivošću drugih papa, a oblašću svetog G. N. pape Pija XI., udešen prema Zborniku kanonskog prava, po tipskom izdanju rimskom. Tisak nadbiskupske tiskare, Zagreb, 1929. (= RO).

²⁸ GeV 288; RO, str 31.

koje si se udostojao pozvati k početcima vjere. Istjeraj iz njihova srca svu sljepoću, rastrgni sve Sotonine veze kojima su bili vezani. Otvori im, Gospodine, vrata svoje blagosti da budu obilježeni znamenjem tvoje mudrosti te bez ikakve ružne požude radosno prema blagom mirisu tvojih zapovijedi služe tebi u tvojoj Crkvi i napreduju od dana do dana, da postanu sposobni, dobivši lijek, pristupiti k milosti tvoga krštenja.²⁹

Otkletvena molitva. „Dakle, prokleti đavle, spoznaj svoju osudu i daj čast Bogu živomu i pravomu, daj čast Isusu Kristu Sinu njegovu i Duhu Svetomu te odstupi od ovoga Božjeg službenika, jer se Bog i Gospodin naš Isus Krist dostojao njega pozvati k svojoj svetoj milosti i k studentu krštenja. I nikada se ti, prokleti đavle, ne usudi povrijediti ovo znamenje svetoga križa, što ga mi dajemo na čelu.“³⁰

Obred Efata. „Efata, što će reći: Otvori se na ugodan miris, a ti, đavle, odlazi, jer se približuje sud Božji.“³¹

Ove su molitve ostale u svim obredima sve do posljednje reforme nakon 2. vatikanskog sabora, i u krštenju odraslih i u krštenju djece.³²

c) *Pontifikali*

U Rimsko-germanskom pontifikalu iz 10. st. u obredu krštenja djece nalazimo već spomenuti egzorcizam iz GeV 292: „Ergo maledicte diabole, recognosce sententiam tuam...“,³³ dok, malo dalje, u obredu za odrasloga katekumena čitamo kako, dahnuvši nad njim, službenik kaže: „Exi, inmunde spiritus, et da locum spiritui sancto paraclyto.“³⁴ Pontifikal Rimske kurije iz 13. st. uz ove donosi još nekoliko otkletvenih molitava, kao npr.: „Exorcizo te, inmunde spiritus, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, ut exeas et recedas ab hoc hamulo tuo...“³⁵

²⁹ GeV 285; RO, str 31.

³⁰ GeV 292; RO, str 34.

³¹ GeV 420; RO, str 42–43.

³² Kao što je poznato, sve do 2. vatikanskog sabora red krštenja djece bio je, zapravo, prilagođeni i nešto skraćeni red krštenja odraslih. To znači da su se sve ove „strašne“ otkletvene molitve molile i nad nejakom djecom.

³³ C. VOGEL – R. ELZE, *Le Pontifical Romano-germanique du dixième siècle. Le texte, II*, Città del Vaticano, Biblioteca apostolica vaticana, 1963. CVII, 14, str. 157.

³⁴ Isto, CX, 4, str. 167.

³⁵ M. ANDRIEU, *Le Pontifical romain au moyen-âge. Tome II. Le Pontifical de la curie Romane au XIIIe siècle*, Città del Vaticano, Biblioteca apostolica vaticana,

d) *Tridentski obrednik iz 1614.*

U redu krštenja odraslih ovaj obrednik donosi sedam otkletvenih molitava preuzetih iz spomenutih pontifikala. Navodimo početak sedme: „Dakle, prokleti đavle, spoznaj svoju osudu i daj čast Bogu živomu i pravomu, daj čast Isusu Kristu Sinu njegovu i duhu Svetomu, te odstupi od ove službenice Božje...”³⁶ U redu krštenja djece nalazimo ovakvo otklinjanje: „Iziđi iz njega (nje), nečisti duše, a daj mjesto Duhu Svetome Utješitelju.”³⁷ Naravno da su otkletvene molitve nad malenom djecom mnogima zvučale pretjeranima.³⁸

4. KRŠTENJE KAO OSLOBOĐENJE U DANAŠNJOJ LITURGIJI

a) *Istok*

Pravoslavna se liturgija nije, kao katolička, zadnjih stoljeća reformirala, tako da i danas sadržava veoma stare elemente. To je vidljivo u krsnoj liturgiji i u onim elementima koje ovdje obrađujemo. Navodimo nekoliko molitvenih tekstova iz obreda krštenja (odraslih) u Srpskoj pravoslavnoj Crkvi. To su molitve otklinjanja u obredu kojim se postaje oglašen (tj. katekumen).³⁹ Kandidat stoji bos, odriješena pojasa, samo u jednoj haljini i okrenut prema Istoku (upravo kao u već spomenutom opisu Ivana Zlatoustog).

„Zaprečivanje (zaklinjanje) 1. Zaprećuje ti, đavole, Gospod koji je došao u svet i živio među ljudima da uništi tvoje nasilje i izbavi ljude; koji na Krstu pobjedi neprijateljske sile dok se sunce pomračavalo i zemlja se tresla, i grobovi se otvarali, i tela svetih ustajala; koji smrću razori smrt i satre onoga što ima državu smrti, to jest tebe, đavola. Zaprećujem ti Bogom koji je pokazao

1940., LIII, 19, str. 517.

³⁶ *Rituale Romanum*, Editio princeps (1614). Edizione anastatica, (Introduzione e Appendice a cura di Manlio SODI – Juan Javier FLORES ARCAS), Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2004., str. 5–39 (originalna paginacija). Hrvatski tekst navodimo prema posljednjem izdanju: *Rimski obrednik* izdan po naredbi pape Pavla V. i pregledan brižljivošću drugih papa, a oblašču svetoga G. N. pape Pija XI. udešen prema *Zborniku kanonskoga prava*, Zagreb, 1929., Naslov II, glava IV., str. 40.

³⁷ Isto, naslov II, glava I., str. 13.

³⁸ Neki su stari svećenici govorili da su takve molitve molili latinski, zato da ih obični vjernici ne razumiju...

³⁹ *Veliki trebnik* (preveo J. Popović), Prizren, 1993. (= VT).

drvo života i postavio Heruvime da ga plamenim oružjem čuvaju. Budi zaprečen, i odstupi! [...] Iziđi i odstupi od zapečaćenog novoizabranog vojnika Hrista, Boga našega.⁴⁰

„Zaprećivanje 2. Bog sveti [...] naređuje tebi i svoj pomoćnoj sili tvojoj, da odstupite od novozapečaćenog Imenom Gospoda našega Isusa Hrista, istinitog Boga našeg. Tebi svezlom, i nečistom, i prljavom, i odvratnom, i tuđem duhu zaprećujem silom Isusa Hrista, koji ima svu vlast na nebu i na zemlji, koji je rekao nemom demonu: Iziđi iz čoveka i više ne ulazi u njega!⁴¹

„Zaprećivanje 3. Gospode Savaote, Bože Izrailjev, koji isceljuješ svaku bolest i svaku nemoć, pogledaj na slugu tvoga, i ispitaј i pronadi, i odagnaј od njega sva delovanja đavola; zapreti nečistim dusima, i isteraј ih, i očisti dela ruku tvojih, i silnim dejstvom svojim satri Satanu pod noge njegove uskoro, i daj mu pobedu nad njim i nad nečistim dusima njegovim, da bi se, dobivši milost od Tebe udostojio besmrtnih i nebeskih Tajna tvojih, i Tebi slavu uzneo.⁴²

„I duva mu sveštenik u usta, u čelo i u prsa govoreći: Isteraj iz njeg svakog zlog i nečistog duha, skrivenog i ugneždenog u srcu njegovom; duha prevare, duha zlobe, duha idolopoklonstva i svakovrsnog lakomstva, duha laži i svake nečistote, stvarane i po nagovoru đavola. I učini ga razumnim jagnjetom svetog stada Hrista tvoga, česnim članom Crkve tvoje, sasudom osvećenim, sinom svetlosti i naslednikom Carstva tvoga.⁴³

Nakon toga svećenik okreće kandidata prema Zapadu i poziva ga da se dijaloški odrekne Sotone a vjeru ispovijedi vjeru formulom Nicejsko-carigradskog vjerovanja.⁴⁴

b) *Zapad*

Obnovljeni Red pristupa odraslih u kršćanstvo⁴⁵ donosi i manja otklinjanja⁴⁶ koja voditelj ispruženih ruku moli nad kate-

⁴⁰ VT, str. 10.

⁴¹ VT, str. 10.

⁴² VT, str. 11.

⁴³ VT, str. 11.

⁴⁴ VT, str. 12–14.

⁴⁵ Rimski obrednik obnovljen svetog općeg sabora Drugoga vatikanskog, proglašen vlašću pape Pavla VI. Red pristupa odraslih u kršćanstvo, KS, Zagreb, 1998. (= RPOK).

⁴⁶ Takozvana velika otklinjanja, odnosno, veliki egzorcizam jest bogoslužje Crkve kojim se moli nad krštenikom kojega je opsjeo Sotona. To, u točno određenim

kumenima i razdoblju katekumenata.⁴⁷ Otklinjanja su deprekativna (Neka se udalji od njih duh...), a ne više indikativna (Odstupi, nečisti duše...). Međutim, jasno je da se i u ovome obredniku računa na prisutnost i djelovanje Zloga, Neprijatelja, Napasnika. Evo nekoliko izvadaka:

„Usrdno te molimo za ove katekumene koji se tebi predaju: odvрати od njih svakoga zlog duha, svako djelo zablude i grijeha da mogu postati hramom duha svetoga.“⁴⁸

„Odagnaj od ovih svojih slugu nevjeru i sumnju, idolopoklonstvo i magiju, čaranje i dozivanje duhova, gramzivost za novcem i zamamne strasti, neprijateljstva i razdore i svaki oblik zloće.“⁴⁹

„Spasi ove svoje slugе, oslobodi iz od svih zala i robovanja neprijatelju; odagnaj od njih duha laži, požude i zloće.“⁵⁰

„Zapovjedi da se udalji zloduh koga si svojim uskrsnućem pobijedio.“⁵¹

„Molimo te, oslobodi ove izabranike od smrtonosne zamke zloduha da prime nov život Krista uskrsloga i da za nj djelima svjedoče.“⁵²

U molitvama se spominje zao duh, ali i općenitije duh grešnosti (laži, požude, zloće). Iako je retorika ublažena, sadržaj je isti. Čovjek je po istočnom grijehu bačen u okove grijeha i smrti. Stoga se u ovim obrascima moli da Bog kandidata za krštenje oslobodi od tih okova. Naravno, neposredno prije krštenja kandidat se odriče Sotone, zla i grijeha, a ispovijeda vjeru u Trojstvenog Boga. Evo što molitve donose kao alternativu robovanja grijehu:

„Obnovi u njima duh vjere i pobožnosti, strpljivosti i nade, umjerenosti i čistoće, ljubavi i mira.“⁵³

uvjetima i okolnostima, može činiti samo onaj svećenik kojega biskup za to izričekom ovlasti. Usp. Rimski obrednik obnovljen prema odluci svetog općeg sabora Drugoga vatikanskoga, proglašen vlašću pape Ivana Pavla Drugog. Egzorcizmi i druge prošnje, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010.

⁴⁷ To je razdoblje od ulaska u katekumenat pa do obreda upisa imena koji se slavi prve nedjelje korizme s kandidatima koji u vazmenom bdjenju te godine imaju pristupiti sakramentima.

⁴⁸ RPOK, br. 113.

⁴⁹ RPOK, br. 114.

⁵⁰ RPOK, br. 115.

⁵¹ Blagoslov na koncu prve provjere, 3. nedjelje korizme: RPOK, br. 164.

⁵² Blagoslov na koncu treće provjere, 5. nedjelje korizme: RPOK, br. 178.

⁵³ RPOK, br. 114.

„Primi ih u svoje kraljevstvo i otvori im oči srca da razumiju tvoje evanđelje te kao sinovi svjetla postanu članovi tvoje svete Crkve, da svjedoče za istinu i, po tvojim zapovijedima, vrše djela ljubavi.“⁵⁴

„Neka budu mironosci i s radošću podnose progonstvo te, postigavši obećano milosrđe, budu dionici tvoga kraljevstva i u nebu uživaju gledanje Boga.“⁵⁵

U obredu krštenja predložena su tri obrasca odreknuća i u svakom se spominje Sotona.⁵⁶

Obrazac A

- Odričete li se Sotone i svih djela i zavođenja njegovih?

Obrazac B

- Odričete li se Sotone?
- I svih djela njegovih?
- I svega sjaja njegovog?

Obrazac C

- Odričete li se grijeha, da živite u slobodi djece Božje?
- Odričete li se zavodljivosti zla, da vas grijeh ne nadvlada?
- Odričete li se Sotone, začetnika i vođe grijeha?

U ovom trećem, novijem obrascu spominje se izrijekom i sloboda koju čovjek ima zadobiti nakon što se odrekne Sotone i grijeha. Spomenimo na koncu da su u obnovljenom redu krštenja djece otklinjanja ispuštena, a roditelji i kumovi pozivaju se da obnove krsna obećanja, to jest da se prema gornjem obrascu odreknu Sotone i grijeha te ispovjede vjeru u Oca, Sina i Duha Svetoga.⁵⁷

ZAKLJUČAK

Katekizam Katoličke Crkve⁵⁸ ovako sažima novozavjetni nauk o krštenju: Krštenje ne samo da čisti od svih grijeha, nego

⁵⁴ RPOK, br. 115.

⁵⁵ RPOK, br. 116.

⁵⁶ RPOK, br. 217.

⁵⁷ Usp. Rimski obrednik obnovljen prema odluci svetog ekumenskog sabora II. vaticanskoga a proglašen vlašću pape Pavla VI. Red krštenja. KS, Zagreb, 1970., br. 57, str. 32.

⁵⁸ Katekizam Katoličke Crkve, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 1994., broj 1265.

novokrštenika čini „novim stvorom“ (2 Kor 5, 17), posinjenim sinom Božjim (usp. Gal 4, 5–7) koji postaje „zajedničarom božanske naravi“ (2 Pt 1, 4), Kristovim udom (usp. 1 Kor 6, 15; 12, 27), s njime subaštinikom (Rim 8, 17) i hramom Duha Svetoga.⁵⁹

Crkva je od početaka – u skladu s Božjom riječju – naučavala da je čovjek po grijehu, iako nije izgubio slobodu izbora, ipak pao pod utjecaj zla, štoviše, postao je Sotonin rob i to tako da se ne može svojim silama osloboditi tih okova. Bog je smrću i uskrsnućem svojega Sina pobijedio Sotonu i grijeh. Svaki je čovjek dionik te pobjede po sakramentu krsta. Krist nas je otkupio od grijeha i od Sotone kao što se otkupljuju robovi da bi postali slobodni ljudi. Zato je i na Istoku i na Zapadu od početaka u katekumenskoj i krsnoj liturgiji naglašena pobjeda Krista nad Sotonom. Prije krštenja čovjek je po grijehu nužno rob Sotone. Zato su se nad katekumenima molile otkletvene molitve kojima se zazivala Božja snaga da izabranike oslobodi od vlasti đavla. O tome nam svjedoče kršćanski spisi već od 2. st. (Apostolska predaja Hipolita rimskog, Gelazijev sakramentar), kao i crkveni oci, osobito Ivan Zlatousti, Ćiril Jeruzalemski i Ambrozije. I današnja katekumenska i krsna liturgija Istoka i Zapada sadržava otkletvene molitve, da bi se neposredno prije krštenja i sâm kandidat odrekao Sotone i grijeha, a ispovjedio vjeru u trojedinoga Boga.

U svjetlu ovih liturgijskih tekstova uočavamo kako je važno i danas uočiti okove zla umotanog u konzumizam, hedonizam i nazovi-slobodu koja čovjeka čini sebičnim i ispraznim dok slijeđi vlastite strasti. Kršćani se toga odriču, ako su takvi prije i bili. Tako Pavao veli:

Jer i mi некоć bijasmo nerazumni, nepokorni, luralice, robovi raznih požuda i naslada, živjeli smo u zlu i zavisti, odvratni bili, mrzili jedni druge. Ali kad se pojavila dobrostivost i čovjekoljublje Spasitelja našega, Boga, on nas spasi ne po djelima što ih u pravednosti mi učinismo, nego po svojem milosrđu: kupelji novoga rođenja i obnavljanja po Duhu Svetom (Tit 3, 3–5).

Na tu su slobodu kršćani pozvani. Ono što smo po krštenju primili, ono što po sakramentima jačamo i obnavljamo, ono što nam Crkva prenosi kao Kristov nauk i Božju volju za nas, to želimo čuvati i sačuvati da bismo stvarno bili slobodni i ispunjeni – i danas i u vječnosti.

⁵⁹ Usp. 1 Kor 6, 19.

LIBERATION IN BAPTISMAL AND CATECHUMENAL LITURGY IN LINE WITH SOURCES

Summary

For the ancient Greeks a free man is the one who disposes of himself, regardless of others. Even today, we could easily say that a free man is the one who can do whatever he wants in today's permissive society. What is slavery and what is freedom? In this article, we want to show that, starting from the Scriptural doctrine, in the tradition of the Church baptism is viewed as liberation. The Bible presents sin as man's slavery to Satan. Christ, with his death and resurrection, defeated the devil and death. By baptism man is freed from slavery to the devil and to the sin and becomes the servant of Jesus Christ, who brings him the eternal life. That is why the liturgy, since the end of the 2nd century, has emphasized that the baptismal candidate must first renounce Satan. Thus in the tradition of the East and West, and also in the records of the Church Fathers and in the catechumenal and baptismal liturgy, there are exorcisms, that is the prayers of renunciation over the catechumens. Before a man, through baptism, becomes the servant of Christ, he must renounce Satan, because, according to Jesus' word, man cannot serve the two lords. And today's liturgy, both in the East and the West, has the same elements: man renounces slavery to evil and sins in order to become the servant of Christ that is to become really free. To serve to passions and to sins means to be a slave.

Key words: freedom, exorcisms, liturgy, John Chrysostom, Cyril of Jerusalem, Ambrose.